УДК 811.112.2'367

П. І. Яценко

СПРОЩЕННЯ СИНТАКСИЧНОЇ СТРУКТУРИ ПІДРЯДНО-СУРЯДНОГО ПОЛІНОМА У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ)

У статті розглянуто загальні способи спрощення складного речення. Досліджено шляхи спрощення синтаксичної структури підрядно-сурядного полінома сучасної німецької мови на матеріалі наукового дискурсу. Проаналізовано причини преференційного вживання еліпсису членів речення, неповної асиндезації та редукації підрядних речень.

Ключові слова: науковий дискурс, складне речення, підрядно-сурядний поліном, спрощення, еліпсис, редукація, неповна асиндезація.

DOI 10.34079/2226-3055-2019-12-20-294-300

У вік надмірної кількості інформації людський розум часто страждає від інформативного перенавантаження. Мовець намагається вмістити значну кількість кластерів інформації у невеличке висловлення, щоб скоротити час від стартового повідомлення до фінального, де досягається мета комунікації в цілому. У науковому дискурсі подібні процеси відбуваються постійно і характеризують спілкування між спеціалістами у певній фаховій сфері. Стислим, містким, без відхилень від основної теми повідомлення повинні бути речення у письмовій комунікації або висловлення під час усного спілкування.

Серед процесів спрощення повідомлення, слід за А. Н. Приходько, виділяються еліпсис, редукація, асиндезація та парцеляція [5, с. 16]. Вивчення вказаних способів «скупчення» кластерів інформації відбувалося на матеріалі складносурядних речень [5], а також сурядно-підрядних поліномах [8], проте інші різновиди складних речень залишалися поза увагою дослідників.

Об'єктом цього дослідження є *підрядно-сурядний поліном* (далі ПСП) – різновид складного речення, мінімальна модель якого утворюється сполученням трьох клауз, серед яких виключно одна – головна, а дві – підрядні, поєднані сурядним зв'язком між собою (рис. 1):

Рис. 1 Базова модель ПСП

У такому реченні містяться мінімально три клаузи. **Клауза** розуміється як найменший предикативний формант складного речення, вершиною якого виступає повнозначне дієслово [6, с. 256]. Серед клауз розрізняють головні (далі – Γ) та підрядні (далі – Π). **Головною** називають клаузу, яка підпорядковує собі *підрядну* [15]. У такому реченні підрядний зв'язок між клаузами є домінуючим, а сурядний зв'язок стає другорядним і розширює підрядну частину.

Предмет дослідження – синтаксичні процеси спрощення ПСП, відібраних у науковому дискурсі (лінгвістичному, медичному та юридичному).

Метою цього дослідження є вивчення специфіки синтаксичних процесів спрощення ПСП сучасної німецької мови. Основними **завданнями** цього дослідження стали:

- встановити синтаксичні процеси спрощення речення у ПСП наукового дискурсу та дослідити їх поширеність;
- проаналізувати специфічні риси спрощення речення у ПСП наукового дискурсу.

Актуальність роботи полягає у необхідності детального вивчення функціонування процесів спрощення складних синтаксичних утворень, а саме ПСП наукового дискурсу, адже це питання не знайшло свого висвітлення у працях попередників і чекає на своє вирішення.

Під час роботи над темою цієї наукової розвідки було відібрано 500 ПСП наукового дискурсу з часописів 2015–2017 рр., котрі були детально проаналізовані з точки зору їхньої повноти/неповноти на синтаксичному рівні. Згідно з наведеними нижче у Таблиці 1 даними кількість ПСП, що було спрощено, значно переважає у ПСП формально-граматичних моделей **1-2, 1-3, 1-4, 1-5**, де перша цифра – кількість головних у реченні, а друга – кількість підрядних. Моделі **1-6** та **1-7** не містять повних ПСП. У середньому спрощуються кожні 8 з 10 ПСП (див. Табл. 1):

Таблиця 1.

Співвідношення повних та спрощених ПСП з різною кількістю підрядних клауз

Формально-граматичні моделі ПСП	1-2	1-3	1-4	1-5	1-6	1-7	Разом
Загальна кількість ПСП	293 100 %	150 100 %	37 100 %	12 100 %	6 100 %	2 100 %	500 100 %
Кількість спрощених ПСП	232 79,2 %	125 83,3 %	27 73 %	10 83,3 %	6 100 %	2 100 %	402 80,4 %
Кількість повних ПСП	61 20,8 %	25 16,7 %	10 27 %	2 16,7 %	0 0 %	0 0 %	98 19,6 %

При аналізі відібраного матеріалу було встановлено загальну тенденцію спрощення ПСП: **чим більше підрядних клауз входить до складу ПСП, тим частіше елементи речення підлягають спрощенню**: (1) *Das BKA betonte, dass die HabsburgerInnen «durch eine positive gesetzliche Bestimmung vom Erwerb und Besitz des Heimatrechtes nicht ausgeschlossen» waren und sich tatsächlich zu einem Heimatrecht bekannten, «was seinerzeit weder bestritten noch bekämpft» und «letzten Endes auch von der konstituierenden Nationalversammlung und vom Wiener Magistrat als bestehend angenommen» worden sei* [20]. Так у (1) представлено ПСП моделі 1-5, де авторка залучає кілька способів спрощення; 1) еліпсис підрядного сполучника «*dass*», 2) еліпсис підмета другої підрядної клаузи, 3) еліпсис підрядного сполучника «*was*» двічі, 4) вилучення частини присудків у третьому та четвертому підрядному.

Наведений приклад (1) наочно демонструє, що ПСП часто підлягають багаторазовому спрощенню, що зображено у Таблиці 2:

Таблиця 2.

Види спрощення ПСП та їх поширеність

Спрощенні ПСП				Разом
Асиндезація	Еліпсис	Редукція	Парцеляція	
429	221	6	0	656
65,4 %	33,7 %	0,9 %	0 %	100 %

Найбільш поширеним способом спрощення ПСП є **асиндезація** (2), котра розуміється як вилучення релятива (сполучника чи сполучуваного слова) та з'єднання клаузи графічно (кома, крапка з комою, тире, двокрапка). У випадку ПСП асиндетон утворюється між підрядними клаузами, котрі можуть сполучатися не тільки власне асиндетично (виключно графічно) але й псевдо-асиндетично (неповна асиндезація), тобто з вилученням підрядного релятива, але з додатковим залученням сурядного релятива (3) чи сурядного релятива і графічного маркера (4) для більшого стягування клаузи: (2) *Da der Patient jedoch insgesamt wenig symptomatisch, vor allem aber nicht tachykard bzw. hypoton war, keinen Pulsus paradoxus hatte und der rechte Ventrikel keineswegs kompromittiert war, wurde vorerst von einer Perikardpunktion abgesehen* [19]; (3) *Im Fall der Flucht sei zu befürchten gewesen, dass die Schüler dem A gefolgt wären und ihren Angriff somit fortgesetzt hätten* [17]; (4) *Zum einen spreche gegen den materiellen Rechtmäßigkeitsbegriff, dass dieser den Bürgern nicht mehr Rechtssicherheit gewährleiste, sondern vielmehr solche nehmen würde* [11]. Так у (2) асиндетично сполучаються перша та друга підрядні клаузи, проте третя приєднується сурядним «und». Преференційним способом сполучення підрядних клауз у ПСП виступає неповна асиндезація, де автор висловлення вилучає підрядний релятив, однак використовує сурядний релятив, котрий стягує ланки комплексу, тим самим зберігаючи єдність підрядного комплексу на формально-граматичному та когнітивно-семантичному рівнях. Вживання графічних маркерів між поєднаними клаузами залежить від обраного сурядного релятива та специфіки його використання у німецькій мові, напр., при залученні сурядного релятива «und» (2) кома не використовується, а при вживанні парного сполучника «nicht, sondern» (4) кома є обов'язковою.

При аналізі відібраного матеріалу встановлено, що преференційним для ПСП видом зв'язку між клаузами є саме псевдо-асиндетичний. У такому разі координативні відношення між підрядними можуть бути різними (див. Табл. 3):

Таблиця 3

Когнітивно-семантичні відношення між парами підрядних клауз у ПСП

Кон'юнкція	Диз'юнкція	Імплікація	Разом
538	73	34	645
83,4 %	11,3 %	5,3 %	100 %

З'єднання підрядних клауз частіше за все відбувається адитивним сполучником «und» (2, 3), зіставним – «nicht, sondern» (4) чи протиставним – «aber» (5), а також розділовим – «oder» (6): (5) *Dies war darauf zurückzuführen, dass die Zahl der besoldeten Reichshofräte zwar auf zehn festgesetzt worden war, aber tatsächlich stets mehr Reichshofräte ernannt waren* [16]; (6) *Ob der Protagonist selbst also zum attraktiven und somit konkurrenzfähigen Teil der von ihm als sexualkapitalistisch beschriebenen Welt zählt oder er sich aufgrund seines unmäßigen Alkohol- und Zigarettenkonsums optisch heruntergewirtschaftet hat, bleibt für den Rezipienten ungewiss* [13].

Другим за поширеністю видом спрощення ПСП є **еліпсація**, тобто контекстне чи ситуативне опущення [2, с. 54; 3, с. 180; 9, с. 287], що призводить до «нульової» експлікації компоненту [4, с. 348; 7, с. 35], який легко можна реконструювати на семантичному, синтаксичному та прагматичному рівнях. У проаналізованому матеріалі зафіксовано вилучення лише 4 членів речення: підмета, частини присудка, додатка та обставини (див. Табл. 4.):

Таблиця 4.

Еліпсис різних членів речення у ПСП

Підмет	Присудок	Додаток	Обставина	Разом
167	47	5	2	221
75,5 %	21,3 %	2,3 %	0,9 %	100 %

Найбільш поширеним виявився еліпсис підмета, який можна легко відновити у контексті (1-4). Переважно такі клаузи містять прогресивний (або зворотній) еліпсис (backward gapping [10, с. 105]): оскільки певний компонент уже було репрезентовано, він не підлягає обов'язковому повторюванню: (2a) *Da der Patient jedoch insgesamt wenig symptomatisch, Ø vor allem aber nicht tachykard bzw. hypoton war, Ø keinen Pulsus paradoxus hatte und der rechte Ventrikel keineswegs kompromittiert war, ...*. Оскільки зміна суб'єкта дії у подальших двох клаузах не відбувається, вилучення підмета у (2a) є повністю виправданим і сприяє стягуванню клауз. Так блок з чотирьох клауз стає більш компактним та простим для сприйняття.

Кожне п'яте ПСП містить лише частину присудка. Так у (1) вилучаються два допоміжні дієслова «*worden sei*» з третьої клаузи, у четвертій наводиться присудок у повній формі, тим самим утворюючи ПСП з регресивним еліпсом, де перший кон'юкт є неповним, а другий містить усі необхідні для конструкції елементи [14, с. 55]. Така еліпсація, хоча і спрощує та скорочує форму ПСП, проте ускладнює розуміння всього речення, адже у випадку еліпсації елемента першої клаузи необхідно тримати в пам'яті пару клауз до їх подальшого доповнення й тлумачення. На цій підставі конструкції з регресивною еліпсацією тяжіють до малих форм, де відновити повну форму не складно.

Вилучення інших членів речення відбувається паралельно із скороченням одного з головних членів ПСП: (7) *Vor dem Hintergrund des Fremdspracherwerbs verstehen wir unter syntaktischem Wissen jene Kenntnisse, die Lernende einsetzen müssen, wenn sie Phrasen und Sätze in der betreffenden Fremdsprache verstehen oder bilden sollen* [18]. Так, у (7) у третій підрядній клаузі вилучаються, крім підмета, також додаток та обставина місця (прогресивний еліпсис), що призводить до формування дуже невеличкої за розмірами підрядної клаузи.

Останнім, дуже рідким способом спрощення синтаксичного цілого ПСП становить **редукція** підрядного, котра розуміється як відсікання граматичної ланки складного речення [1, с. 221]. Лише 6 ПСП (0,9 %) містять таке скорочення: (8) *An dieser Stelle wäre auch vor dem Hintergrund der Diachronie zu fragen, ob und inwieweit man Präfixen einen «echten» Wortartänderungsstatuts zubilligen kann, da zumindest bei den von uns betrachteten Entlehnungen kein solcher Effekt erzielt wird (cf. die Simplex-Korrelate mailen, twittern, facebooken)* [12]. У всіх проаналізованих ПСП з редукцією підрядного відсіканню підлягала перша з пари клауз, автор залишав виключно сполучний засіб (регресивний тип). Так у (8) редукується перша підрядна клауза, лишається виключно сполучник «*ob*», проте повна інформація у другій клаузі уможливорює розуміння авторської ідеї.

Досліджене у науковому дискурсі ПСП німецької мови, складне у первинній будові, проте спрощене різноманітними способами, представляє собою монолітне утворення, нерозривне та комплексне. У ньому, побудованому при домінуванні первинного підрядного зв'язку, також міститься мінімум пара клауз сполучених сурядно, що сприяє стягуванню складових.

Серед наявних чотирьох способів спрощення реченнєвого утворення у проаналізованих ПСП виявлено лише три: асиндезацію, еліпсис та редукцію. При вилученні підрядного сполучника у переважній більшості випадків пара підрядних клауз стягується сурядними сполучниками задля утворення більш міцного зв'язку між ланками висловлення. Еліпсації підлягають переважно головні члени речення (підмет та частина присудка), вилучення інших членів речення є нетиповим для ПСП. Найвищий ступінь спрощення досягається при редукції підрядного, при чому усі виявлені ПСП містили повне скорочення першого підрядного з пари, в якому лишався виключно сполучник.

Вже у першому наближенні до об'єкта аналізу стає очевидним, що дослідження особливостей підрядно-сурядного полінома у науковому дискурсі є актуальним питанням для сучасної німецької мови, а наведені міркування можуть дати поштовх до вивчення цього виду складного речення в **перспективі**, де особливої вагомості набуває аналіз процесів ускладнення підрядно-сурядного полінома в науковому дискурсі, а також виявлення особливостей підрядно-сурядного полінома в різних видах дискурсу, напр., художньому, публіцистичному тощо.

Список використаної літератури

1. Александрова В. Г. Когнітивно-комунікативний потенціал еліптичного речення в сучасній англійській мові: дис. ... кандидата філол. наук: 10.02.04 / Александрова Вікторія Георгіївна; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2008. – 234 с.; Aleksandrova V. H. Kohnityvno-komunikatyvnyi potentsial eliptychnoho rechennia v suchasni anghliiskii movi: dys. ... kandydata filol. nauk: 10.02.04 / Aleksandrova Viktoriia Heorhiivna; Odes. nats. un-t im. I. I. Mechnykova. – Odesa, 2008. – 234 s.
2. Загнітко А. П. Сучасні лінгвістичні теорії: моногр. / А. П. Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – 338 с.; Zahnitko A. P. Suchasni linhvistychni teorii: monohr. / A. P. Zahnitko. – Donetsk: DonNU, 2006. – 338 s.
3. Левицкий Ю. А. Лингвистика текста: учеб. пособие / Ю. А. Левицкий. – Москва: Высш. шк., 2006. – 207 с.; Levitskiy Yu. A. Lingvistika teksta: ucheb. posobie / Yu. A. Levitskiy. – Moskva: Vyssh. shk., 2006. – 207 s.
4. Папина А. Ф. Текст: его единицы и глобальные категории: учеб. / А. Ф. Папина. – Москва: Едиториал УРСС, 2002. – 368 с.; Papina A. F. Tekst: ego edinitsy i globalnye kategorii: ucheb. / A. F. Papina. – Moskva: Yeditorial URSS, 2002. – 368 s.
5. Приходько А. М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові / А. М. Приходько. – Запоріжжя: Запоріз. держ. ун-т, 2002. – 292 с.; Prykhodko A. M. Skladnosuriadne rechennia v suchasni nimetskii movi / A. M. Prykhodko. – Zaporizhzhia: Zaporiz. derzh. un-t, 2002. – 292 s.
6. Тестелец Я. Г. Введение в общий синтаксис: учебн. / Я. Г. Тестелец. – Москва: Российский государственный гуманитарный ун-т, 2001. – 800 с.; Testelet's Ya. G. Vvedenie v obshchiy sintaksis: uchebn. / Ya. G. Testelet's. – Moskva: Rossiyskiy gosudarstvennyy humanitarnyy un-t, 2001. – 800 s.

7. Янко Т. Е. Коммуникативные стратегии русской речи / Т. Е. Янко. – Москва : Языки славянской культуры, 2001. – 384 с. ; Yanko T. Ye. Kommunikativnye strategii russkoy rechi / T. Ye. Yanko. – Moskva : Yazyki slavyanskoy kultury, 2001. – 384 s.
8. Яценко П. І. Когнітивно-комунікативна організація сурядно-підрядного полінома в сучасній німецькій мові : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Яценко Поліна Ігорівна ; Київ. нац. лінгв. ун-т. – Київ, 2012. – 310 с. ; Yatsenko P. I. Kohnityvno-komunikatyvna orhanizatsiia suriadno-pidriadnoho polinoma v suchasniy nimetskii movi : dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 / Yatsenko Polina Ihorivna ; Kyiv. nats. linhv. un-t. – Kyiv, 2012. – 310 s.
9. Adamzik K. Sprache : Wege zum Verstehen / K. Adamzik. – 2. Aufl. – Tübingen : A. Francke, 2004. – 343 s.
10. Brandt P. Sprachwissenschaft : ein roter Faden für das Studium der deutschen Sprache / P. Brandt, R.-A. Dietrich, G. Schön. – Köln, Weimar, Wien : Böhlau, 2006. – 329 s.
11. Cremer F. Abschiebungs-Fall [Electronic resource] / F. Cremer, S. Humbert // Der Fall des Monats im Strafrech. – 2015. – № 11. – Mode of access : http://famos.jura.uni-wuerzburg.de/wp-content/uploads/2017/08/id_98019_famos_1115.pdf – приклад 4
12. Fuhrhop N. Die Zukunft der Derivation oder: Derivation 2.0 [Electronic resource] / N. Fuhrhop, M. Werner // Linguistik Online. – 2016. – Bd. 77, № 3. – Mode of access : <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/2909/4304>
13. Gazzella M. Houellebecqs Roman Soumission – Wertungsprobleme zwischen Trivial- und Höhenkammliteratur [Electronic resource] / M. Gazzella // Philologie im Netz. – 2017. – Bd. 79. – Mode of access : <http://web.fu-berlin.de/phn/phn79/p79t1.htm>
14. Hae-Yun Lee Ellipsen in Satzkoordinationen. Syntaktische und semantische Untersuchungen in einer unifikationsbasierten Grammatik / Hae-Yun Lee. – Frankfurt-am-Main : Peter Lang, 1999. – 198 s.
15. Jung W. Grammatik der deutschen Sprache / W. Jung. – Sanktpetersburg : Lan, 1996. – 517 s.
16. Kubiska-Scharl I. «Formalisierte Gnade» : Das Supplikationswesen am Wiener Hof im 18. Jahrhundert am Beispiel supplizierender Reichshofräte [Electronic resource] / I. Kubiska-Scharl, M. Pölzl // Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs. – 2015. – Bd. 2. – Mode of access : http://austriaca.at/0xc1aa5576_0x00329a43.pdf
17. Poewe I. Ohrfeigen-Fall [Electronic resource] / I. Poewe, N. Weinberg // Der Fall des Monats im Strafrecht. – 2016. – Bd. 12. – Mode of access : <http://famos.jura.uni-wuerzburg.de/2016/12/ohrfeigen-fall/#more-100>
18. Pon L. Nebensätze in freien schriftlichen Produktionen kroatischer DaF-Lernender [Electronic resource] / L. Pon, M. A. Varga // Linguistik Online. – 2017. – Bd. 83, № 4. – Mode of access : <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/3786/5746>
19. Primus C. Interessante Fälle aus der Hypertensiologie mit Expertenkommentar: Minoxidil – Nutzen oder Risiko ??? [Electronic resource] / C. Primus, J. Auer // Journal für Hypertonie – Austrian Journal of Hypertension. – 2016. – Bd. 20 (3). – S. 75–77. – Mode of access : <https://www.kup.at/kup/pdf/13610.pdf> - приклад 2
20. Reiter-Zatloukal I. Staatsbürgerschaft als Politikum. Die Kontroverse um die Staatsbürgerschaft der HabsburgerInnen in der Ersten Republik / I. Reiter-Zatloukal // Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs [Electronic resource]. – 2016. – 6 Jahrgang, Bd. 1. – Mode of access : http://austriaca.at/0xc1aa5576_0x0033efe1.pdf

Стаття надійшла до редакції 20.04.2019.

P. Yatsenko

**THE SIMPLIFICATION OF THE SYNTACTICAL STRUCTURE
OF SUBORDINATE-COORDINATE POLYNOME
IN MODERN GERMAN (ON THE MATERIAL OF SCIENTIFIC DISCOURSE)**

This article reports the research results on ways of simplification of a subordinate-coordinate polynome, an art of complex clauses, which consists of at least three constituents. Each clause is a participant of subordinate relations. There are additionally coordinative relations between a pair of subordinate clauses in the sentence.

The study is undertaken on the material of the scientific discourse, where 500 subordinate-coordinate polynomes, chosen from scientific journals of the period from 2015 to 2017, were analyzed. It was discovered, that only eight from every 10 studied polynomes were simplified. Among all existing ways of simplification (reduction, ellipsis, asyndeton and parceling), only three are used to streamline the syntactical structure of subordinate-coordinate polynomes.

The most widely used way of the simplification is an incomplete asyndeton. The specific of a subordinate-coordinate polynome is declared here: it is a complex clause, where not only subordinate, but also coordinate connections are set. The dominating subordinate connection is preferentially set once for a couple of subordinate clauses. That is why the subordinate conjunction between the pair of subordinate clauses is not usually written twice, but is taken out of one of the clauses. A coordinate conjunction is stably used to unite two clauses between each other and build a polynome. Among all possible types of coordinate connection, addition is the most popular in the subordinate-coordinate polynomes. Besides that, scientists also use disjunction and implication between subordinate clauses.

The second way of reduction of some elements in a subordinate-coordinate polynome is an ellipsis, where a subject or a part of a predicate are taken away from one of the subordinate clauses. In the majority of cases, producers use progressive ellipsis, where the taken out element can be found in the previous clause and easily reconstructed in the incomplete one. A regressive ellipsis is often used for parts of predicates. This happens because of the word order in German subordinate clauses, where the predicate is located on the last position of a clause. Therefore, the main infinitive verb is left on its position in the clause, but the auxiliary verb is taken out. It can be easily reconstructed from the complete predicate in the last clause in the pair. Other parts of the sentence are seldom taken out.

The rare way of simplifying of a subordinate-coordinate polynome is the reduction of a complete subordinate clause. In this case, only a subordinate conjunction is left in the clause, but its whole meaning can be reconstructed from the next clause, which is always complete.

The perspective of this research can be the investigation of the processes of complicity of subordinate-coordinate polynomes in the scientific discourses, and the study of the peculiarities of subordinate-coordinate polynomes in other discourses (mass media, literature etc.).

Key words: *scientific discourse, complex clause, subordinate-coordinate polynome, simplification, ellipsis, reduction, incomplete asyndeton.*